

Kretanje zaposlenosti i promjene u kvalifikacijskoj strukturi radnika i službenika u društvenom sektoru poljoprivrede u SR Hrvatskoj

Mirko Martić

Dublja i sistematska proučavanja strukture i pokretljivosti radne snage i stručnih kadrova, kao jednog od bitnih činilaca kretanja proizvodnje i podizanja produktivnosti rada u oblasti poljoprivrede, kod nas su još uvijek veoma oskudna i stoje u izrazitoj nesrazmjeri prema sve većim zahtjevima što ih neposredna praksa u ovoj grani društvene podjele rada sve nestrpljivije nameće istraživačima različitih specijalnosti.* Utoliko prije odnosi se spomenuta tvrdnja na one istraživačke zahvate, koji bi imali za cilj da problem radne snage ispituju ne samo sa stajališta njenog mjesta i uloge u svojstvu personalnog elementa proizvodnih snaga u poljoprivredi, tj. iz jednog više funkcionalno-tehničkog i ekonomskog aspekta, već prije svega u jednoj široj i kompleksnijoj — sociološkoj ravni. Na žalost, konkretna sociološka istraživanja takve vrste u ovoj su oblasti dosad gotovo sasvim izostala, premda je neophodnost sintetičkog pristupa u ispitivanju društvene strukture poljoprivrede i posebno njenih realno postojećih kolektivnih oblika (kao što su različite društveno-profesionalne grupe i njihovi uži segmenti, sa svojim specifičnim ulogama i položajima u proizvodnji i izvan nje, te sa svojim društveno-kulturnim osobenostima, itd.) danas već suviše dokazivati. To se naročito odnosi na proučavanje profesionalne i društvene pokretljivosti postojećih društveno-profesionalnih grupa u okvirima poljoprivrednih zanimanja, dakle na dinamičke aspekte društvenih struktura na području poljoprivredne proizvodnje.

Vrijednost naučnih obavještenja o strukturalnim promjenama radne snage u poljoprivredi, o faktorima koji utječu na formiranje i tendenciju razvitka njene kvalifikacijske strukture, te, najzad, obavještenja o različitim kanalima i mehanizmima unutargeneracijske i međugeneracijske pokret-

* Ovaj prilog se bazira na materijalima i podacima studije: »**Radna snaga i kadrovi u socijalističkom sektoru poljoprivrede SR Hrvatske**«, koju je napisao ing. Tomica Beštak, stručni suradnik Agrarnog instituta u Zagrebu. Po svojem sadržaju i kompoziciji ovaj članak u stvari predstavlja sažeti izvod iz najvažnijih poglavlja spomenute studije.

ljivosti pojedinih grupa i tipova poljoprivrednih zanimanja, ni izdaleka se ne iscrpljuju u tome što treba da nam omogućće naučno fundirano planiranje »ljudskog faktora« u poljoprivrednoj proizvodnji (posebno na području društveno-organiziranog rada), budući da nam takva obavještenja osvjetljavaju mnogo šire društvene procese.

Međutim, ovakav širi pristup u proučavanju strukture i mobilnosti zaposlenih u poljoprivredi nailazi na različite poteškoće, među kojima na prvom mjestu valja spomenuti ograničene mogućnosti korištenja podataka zvanične statistike za istraživanje ove vrste. Ovdje se prije svega imaju na umu slabosti postojeće klasifikacije zanimanja, koja ne obuhvaća neka sociološki relevantna obavještenja, neophodna za utvrđivanje društveno-profesionalne prirode zanimanja. S druge strane, podaci o zanimanju ne dovode se u vezu (putem ukrštanja) sa izvjesnim socio-demografskim obilježjima, s kojima mogu da stoje u značajnim odnosima, i u kojem bi slučaju mogli da posluže kao ishodišna tačka za istraživanje dubljih veza među pojedinačnim strukturama i osnovnih strukturalnih promjena u datoj populaciji.

Pa ipak, podaci službene statistike o zanimanjima, makar nepotpuni i izolirano uzeti (npr. podatak o stručnom nivou profesionalne djelatnosti — stepen stručne spreme odn. kvalifikacije), mogu nam u obliku vremenskih serija pružiti često puta vrlo sugestivnu sliku strukturalnih kretanja u okviru određene grupe zanimanja tj. na području određene grane društvene djelatnosti.

Prikaz kretanja zaposlenosti i promjena u kvalifikacijskoj strukturi radnika i službenika u društvenom sektoru poljoprivrede, koji čini sadržinu ovog članka, upravo bi trebao da pokaže u kojoj mjeri spomenuti statistički način prikazivanja određene pojave može da pridonese njenom jasnijem sagledavanju izvjesnih tendencija u strukturi i dinamici ispitivane pojave.

U razmatranjima koja slijede, zaposlenost i struktura radne snage analiziraju se kroz dva osnovna pristupa: 1. kretanje broja zaposlenih i njihove kvalifikacijske strukture u privredi, industriji i poljoprivredi, i 2. kretanje zaposlenosti i strukture radne snage u društvenom sektoru poljoprivredne proizvodnje. Svrha je tih razmatranja da čitaocu pruže jedan opći uvid u neke centralne tendencije ispitivanih struktura, u stepen njihove stabilnosti i značajnija odstupanja od osnovnog trenda unutar određenih vremenskih intervala. Po sebi se razumije, da nam upotrebljeni statistički način predodčenja strukturalnih kretanja, koja nas ovdje interesuju, ne omogućuje nikakve dublje i dinamične analize stvarnih procesa. On u stvari predstavlja upoređivanje nezavisnih i statičkih presjeka strukture radne snage u različitim vremenskim momentima i upućuje nas jedino na rezultate već izvršenih promjena u određenim tačkama vremenskog kontinuuma, ali ne i u sam tok tih promjena, u njihovu unutrašnju dinamiku i faktore kojima su uzrokovane. Zbog toga se i svi komentari i objekcije, kojima su u ovom prikazu popraćeni pojedini statistički pokazatelji — podaci i tabele, uvijek iznose sa nužnim ograničenjima i bez pretenzije za donošenjem definitivnih zaključaka.

1. SUMARAN POGLED NA KRETANJE BROJA ZAPOSLENIH I NJIHOVE KVALIFIKACIJSKE STRUKTURE U PRIVREDI, INDUSTRIJI I POLJOPRIVREDI

Brz i dinamičan razvoj privrede SR Hrvatske i promjene u njenoj strukturi za posljednjih deset godina imali su neposredan i presudan utjecaj na kretanje u ekonomskom sastavu radne snage, u obimu i strukturi njene zaposlenosti te stepenu njene kvalificiranosti unutar pojedinih grana privredne djelatnosti. Pored ekonomskih, nesumnjivo je da su i mnogi drugi činioci koji nemaju isključivo privredni karakter, utjecali na pravac i tok spomenutih kretanja (npr. različite socio-demografske karakteristike radnog kontingenta stanovništva, sistem školovanja, koji ne mora biti motiviran samo privrednim već i širim društvenim ciljevima, itd.), čije bi proučavanje pridonijelo da se osvijetle i zanimljivi sociološki aspekti tih kretanja.

U razdoblju koje se ovdje posmatra (1952—1962) broj ukupno zaposlenih lica u privredi gotovo se podvostručio. Izražen pomoću baznog indeksa, taj porast je iznosio 192,4. Neznatno slabije povećanje bilježi i industrija zajedno sa rudarstvom (bazni indeks 182,8), dok se broj zaposlenih u poljoprivredi povećao čak za dva i po puta, sa indeksom 251,8.

Uzroke većeg porasta zaposlenosti u poljoprivredi u odnosu na industriju, vjerojatno, treba u prvom redu tražiti u činjenici većih ulaganja i proširenja zemljišnih i drugih kapaciteta društvenog sektora poljoprivredne proizvodnje, kao i u relativno nižoj produktivnosti rada uslijed nedovoljne i nekompletne mehanizacije; s druge strane, u orijentaciji industrije — osobito u posljednjim godinama — na veće korištenje izgrađenih kapaciteta i višu produktivnost rada, što je nesumnjivo utjecalo na usporeni tempo porasta zaposlenosti. Poređenje trendova godišnjeg porasta zaposlenosti u ovim dvjema privrednim granama pruža nam sliku ravnomjernog kretanja tog porasta u industriji (sa rudarstvom), za razliku od društvenog sektora poljoprivrede, gdje ona pokazuje izrazitu nestabilnost i oscilacije. Za ilustraciju navodimo verižne indekse kretanja broja zaposlenih u poljoprivredi i u industriji od 1958—1962. godine, tj. u drugoj polovici posmatranog perioda:

Djelatnost	G o d i n a				
	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.
poljoprivreda	97,7	109,0	98,8	142,0	104,6
industrija sa rudarstvom	107,4	106,2	104,4	101,7	103,5

Do početka ovog perioda u poljoprivredi se može pratiti povećanje broja zaposlenih iz godine u godinu, zaključno sa 1957. g. za koju je verižni indeks iznosio 114,4. Od 1958. g. pa nadalje slijedi oscilirajuće kretanje, koje nam pokazuje naizmjenični pad i porast zaposlenosti, sa karakterističnom 1961. god. i njenim indeksom od 142,0 (u odnosu na prethodnu, 1960. god. on označava porast zaposlenosti za 43,2%!). Jedna dublja analiza sigurno bi otkrila različite činioce koji stoje u pozadini ovakvog neravnomjernog kretanja. Može se pretpostaviti da među tim činiocima posebno mjesto pripada onima, koji su u vezi sa provedenim reorganizacijama unutar poljoprivred-

nih organizacija društvenog sektora proizvodnje (OPZ, Poslovni savezi, i dr.), imajući pri tom na umu da se podaci o broju zaposlenih ne odnose isključivo na proizvodne organizacije, nego i na njihova različita udruženja i službe.

Za razliku od poljoprivrede, u industriji se može pratiti ravnomjeran porast broja zaposlenih kroz čitav posmatrani period, iako se ta ravnomjernost, počev od 1958. pa nadalje, ispoljava u znaku blago opadajućeg rasta, što, uostalom, može da bude pozitivan znak rastuće proizvodnosti rada i uopće veće sređenosti i konsolidacije ove grane privredne djelatnosti.

Podaci o kretanju zaposlenosti prema kategorijama radnika i službenika također upućuju na zanimljive razlike u pogledu veličine i intenziteta porasta broja zaposlenih u svakoj od ove dvije grupe zanimanja. U posmatranom periodu (1952—1960) jedino je u privredi, uzetoj ukupno, zabilježen veći apsolutni porast radnika u odnosu na službenike (71,4% : 60,8%), dok je u industriji i naročito u poljoprivredi situacija obrnuta. U industriji se u istom periodu povećao apsolutni broj radnika za 72,6%, prema povećanju apsolutnog broja službenika koji je iznosio 86,3% tj. za 13,7% više. U poljoprivredi je ova razlika u korist službenika još veća (17,1%), pa može da bude indikator poboljšanja strukture zaposlenih prema stručnosti (obzirom na to da su stručnjaci obuhvaćeni u rubrici »službenika«), ali isto tako i stvaranja nepovoljnog odnosa između proizvodnih i neproizvodnih lica, uslijed povećanja administrativnog i upravnog (a ne i stručnog) osoblja.

Posmatranje promjena u kvalifikacijskoj strukturi zaposlenih radnika i službenika omogućuje nam pouzdanije zaključivanje o specifičnom položaju poljoprivrede u odnosu na industriju i privredu u cjelini.

Niže navedena tabela sadrži podatke o kvalifikacijskoj strukturi radnika na početku i na kraju posmatranog perioda:

Djelatnost	god.	radnici po kvalifikacijama							
		visokokval.		kvalif.		polukvalif.		nekvalif.	
		broj	indeks	broj	indeks	broj	indeks	broj	indeks
Privreda ukupno	1952.	4671	100	97960	100	72855	100	111139	100
	1960.	51479	1102	198085	202	137926	189	130653	118
Industrija	1952.	2714	100	41528	100	43318	100	54938	100
	1960.	23374	837	95891	231	77566	179	53647	98
Poljoprivreda	1952.	149	100	2802	100	2603	100	18835	100
	1960.	1351	958	11382	406	8570	329	23511	125

Iz podataka je vidljivo da je povećanje broja radnika svih kvalifikacijskih grupa, izuzev grupe visokokvalificiranih, najveće u poljoprivredi. Visoki indeks povećanja broja kvalificiranih radnika (406) nesumnjivo izražava pozitivnu tendenciju kretanja u poljoprivredi, međutim, ono je s druge strane praćeno, iako u znatno manjoj mjeri, istovremenim porastom broja radnika iz grupe bez kvalifikacije, što je svakako jedan od negativnih pokazatelja strukture.

Razlike u pogledu intenziteta porasta broja radnika između pojedinih kvalifikacijskih grupa pokazuju izrazito zaostajanje poljoprivrede, ukoliko je riječ o odnosu grupe visokokvalificiranih i kvalificiranih radnika. Dok,

naime, privreda u cjelini bilježi za pet puta veći porast broja visokokvalificiranih u odnosu na kvalificirane radnike, a industrija za gotovo četiri puta, u poljoprivredi se broj visokokvalificiranih povećao za svega oko dva i pol puta u odnosu na povećanje broja kvalificiranih radnika. Upoređenja između dviju preostalih kvalifikacijskih skupina otkriva nam da je povećanje broja polukvalificiranih radnika u odnosu na one bez kvalifikacije veće za 1,6 puta u privredi ukupno, u industriji za 1,8 puta, a u poljoprivredi čak za 2,6 puta. Ovaj posljednji podatak ukazuje na pozitivnu tendenciju bržeg povećanja broja radnika sa kvalifikacijama, pa makar i najnižim, u odnosu na nekvalificiranu radnu snagu u poljoprivredi. S druge strane, iako se broj nekvalificiranih radnika u posmatranom periodu najviše povećao upravo u poljoprivredi, podaci o godišnjim kretanjima bilježe konstantno opadanje tog broja za posljednje tri godine. Verižni indeksi pokazuju da to opadanje ima progresivnu tendenciju (za 1958 — u odnosu na prethodnu godinu — 0,40%; za 1959. — 1,40%; za 1960. — 5,20%), pa bi nam podaci za 1961. i 1962. godinu, sa kojima se nažalost nije raspolagalo, omogućili pouzdanije zaključivanje o stepenu stabilnosti i intenziteta spomenute tendencije. Vjerojatno se može pretpostaviti, da ona izražava pojavu osjetnog smanjenja sezonske radne snage, mahom nekvalificirane, u društvenom sektoru poljoprivrede kroz nekoliko posljednjih godina. Ovo je smanjenje uslijedilo kao posljedica sve većeg uvođenja mehanizacije u procese proizvodnje (osobito kod pšenice, silažnog kukuruza i šećerne repe), pa se može očekivati da će intenzivnija mehanizacija imati odlučan utjecaj u daljnjem kretanju kvalifikacijske strukture.

Posmatranje promjena u strukturi službenika, prema kriteriju stručne spreme, također nam omogućuje dublji uvid u izvjesne tendencije, svakako više nego ako se ono vrši sa stanovišta ukupne zaposlenosti. Posmatrani period ovdje, međutim, obuhvaća samo pet godina, što predstavlja relativno kratku vremensku seriju za donošenje pouzdanijih zaključaka:

Djelatnost	god.	službenici prema stručnoj spremi							
		visoka i viša		srednja		niža		pom. službenici	
		broj	indeks	broj	indeks	broj	indeks	broj	indeks
Privreda ukupno	1956.	17451	100	43560	100	26739	100	13490	100
	1960.	28897	165,6	54378	124,8	36132	135,1	15466	114,6
Industrija	1956.	16427	100	14602	100	7537	100	4958	100
	1960.	11228	174,7	6	151,8	10281	136,4	5247	105,8
Poljoprivreda	1956.	626	100	2428	100	3266	100	1511	100
	1960.	1236	197,4	3681	151,6	5343	163,6	1597	105,7

Prvo što pada u oči jeste činjenica većeg porasta broja službenika sa visokom i višom stručnom spremom u poljoprivrednoj djelatnosti (indeks 197,4) u poređenju sa industrijom (174,7) i privredom u cjelini (165,6). Međutim, zaključivanja na osnovu ovog podatka moguća su tek ako se ima u vidu realitvno mala brojčana zastupljenost ove kategorije službenika u poljoprivredi, u odnosu na industriju i privredu ukupno, zbog čega i spomenuto povećanje treba posmatrati u odnosu na početno stanje. S druge strane poljoprivreda se izdvaja i po tome što pokazuje najveće oscilacije u godišnjim kretanjima broja službenika sa visokom i višom stručnom spremom,

tako da razlika između najvećeg i najmanjeg godišnjeg porasta odnosno pada broja službenika ove kategorije, iznosi 72,8 (verižni indeksi: 1957. — 87,4; 1958. — 135,1; 1959. — 160,2; 1960. — 104,4).

Razlike u povećanju broja službenika sa srednjom stručnom spremom u posmatranom petogodišnjem periodu znatno su manje: u privredi to je povećanje izraženo sa baznim indeksom 124,8, u industriji sa 151,8, a u poljoprivredi sa 151,6. Godišnja kretanja, međutim, i ovdje pokazuju za poljoprivredu karakteristične oscilacije. Posebnu pažnju privlači tendencija bržeg povećanja broja stručnjaka odnosno službenika sa visokom i višom stručnom spremom u odnosu na službenike sa srednjom stručnom spremom, pa je zanimljivo da poljoprivreda u tom pogledu stoji ispred industrije.

Kretanje ukupnog broja službenika sa nižom stručnom spremom pokazuje najveći porast u poljoprivredi, sa indeksom 163,6 (u privredi — 135,1, u industriji — 136,4). U kategoriji službenika bez stručne spreme taj je porast za poljoprivredu još izrazitiji, utoliko više što je u industriji i u privredi ukupno, kroz posmatrani period, došlo do smanjenja njihova broja. Ove suprotne tendencije postaju naročito uočljive ako se posmatraju u širem vremenskom presjeku, od 1952—1960: u ovom razdoblju smanjio se broj pomoćnih službenika u privredi za 10,4%, a u industriji za 23,0%, dok je u poljoprivredi istovremeno porastao za 153,1%!

Prethodni dio izlaganja pružio je letimičan pogled samo na neke karakteristične tendencije u kretanju kvalifikacijskih struktura radnika i službenika, i to na osnovu uporednih posmatranja njihovih izdvojenih segmenata (tj. pojedinih grupa prema kvalifikaciji odnosno stručnoj spremi), u poljoprivredi, industriji i privredi, pri čemu je nedostajao uvid u cjelinu datih struktura. Slijedeća tabela sadrži podatke o kretanju kvalifikacijske strukture radnika u razdoblju od 1952—1960. godine:

Djelatnost	god.	v. kvalif.		kvalif.		p. kvalif.		nekvalif.	
		%*	indeks*	%	indeks	%	indeks	%	indeks
Privreda ukupno	1952.	1,6	100	34,2	100	25,4	100	38,8	100
	1960.	9,9	618	38,3	112	26,6	105	25,2	65
Industrija	1952.	1,9	100	29,2	100	30,4	100	38,5	100
	1960.	9,3	489	38,3	131	31,0	102	21,4	56
Poljoprivreda	1952.	0,6	100	8,8	100	11,0	100	79,6	100
	1960.	3,0	500	25,3	287	19,1	174	52,5	66

* u % je iskazano relativno učešće pojedinih dijelova ukupne strukture na početku i na kraju posmatranog perioda, dok nam odgovarajući indeksi omogućavaju praćenje izvršenih promjena, njihove veličine i intenziteta).

Iz podataka je lako zaključiti o veoma nepovoljnoj kvalifikacijskoj strukturi radnika u poljoprivredi, u startnoj — 1952. godini. Tako je, na primjer, u ovoj godini procentualno učešće visokokvalificiranih radnika u ukupnoj strukturi bilo za 3,1 puta veće u industriji i za 2,6 puta veće u privredi od procentualnog učešća iste kvalifikacijske grupe u poljoprivredi. Za grupu kvalificiranih radnika taj se odnos pokazuje još nepovoljnijim, budući da je njihovo učešće bilo za 3,3 puta veće u industriji odnosno za 3,8 puta u privredi uzetoj u cjelini. Postotak polukvalificiranih radnika u odnosu na ukupan broj radnika bio je u 1952. g. 2,7 puta veći u industriji,

a u privredi za 2,3 puta. Kod radnika bez kvalifikacije situacija je, međutim, sasvim obrnuta: njihov postotak u ukupnoj strukturi radnika za 2 puta je veći u poljoprivredi u odnosu na industriju i privredu — ukupno.

Kakvu nam sliku pružaju podaci o stanju na kraju posmatranog perioda? Općenito uzevši, ti podaci upućuju na zaključak o izvjesnim promjenama koje su, u razdoblju od 1952—1960, nastupile u korist poljoprivrede, mada ne i kod svih grupa kvalifikacija. Najveće promjene mogu se pratiti kod grupe kvalificiranih radnika, o čemu govori podatak da je u 1960. godini postotak ove grupe u ukupnoj strukturi radnika zaposlenih u industriji (odnosno u privredi uzetoj u cjelini) bio samo za 1,5 puta veći od onog u poljoprivredi. U isto vrijeme ovaj se odnos izrazito poboljšao i kod grupe polukvalificiranih radnika. Nasuprot spomenutoj tendenciji, koja se može smatrati pokazateljem pozitivnih kretanja kvalifikacijske strukture poljoprivrednih radnika, odudaraju u izvjesnoj mjeri tendencije u grupi visokokvalificiranih i u onoj bez kvalifikacija. Kod obje spomenute grupe nalazimo, naime, u 1960. g. čak i nešto nepovoljniji odnos za poljoprivredu, nego što je bio onaj u 1952. g.

Međutim, mnogo instruktivniji mogu biti podaci o intenzitetu promjena u kvalifikacijskoj strukturi poljoprivrednih radnika, u promatranom razdoblju. Tako nam indeksni pokazatelji (procentualno učešće radnika određene kvalifikacije u ukupnoj strukturi obilježeno je u početnoj, 1952. godini sa indeksom = 100) otkrivaju najveći porast u postotku visokokvalificiranih radnika (indeks = 500), iza kojeg po veličini slijedi indeks porasta postotka kvalificiranih (287) i, najzad, polukvalificiranih radnika (174). U grupi poljoprivrednih radnika bez kvalifikacije zabilježen je pad njihovog procentualnog učešća u ukupnoj strukturi (indeks = 66). Na ovom mjestu zanimljivo je spomenuti da poljoprivreda pokazuje najbrže opadanje broja nekvalificiranih radnika. Takav zaključak proizlazi iz upoređenja o broju radnika bez kvalifikacije koji dolaze na 1 zaposlenog radnika u pojedinim vremenskim presjecima. Pa ipak, i pored značajnih pozitivnih tendencija kretanja u kvalifikacionoj strukturi radnika u poljoprivredi, ostaje i dalje činjenica da je ta struktura nepovoljna u odnosu na privredu u cjelini i na industriju posebno. Ona je, osim toga, i sama po sebi nepovoljna, o čemu, između ostalog, dovoljno rječito govori podatak da je još uvijek više od polovine zaposlenih radnika bez kvalifikacije.

Slijedeća tabela pokazuje kretanje procentualnog učešća pojedinih kategorija službenika prema stepenu stručne spreme u ukupnoj strukturi. Zbog nepostojanja podataka zvanične statistike, ona obuhvaća samo drugu polovicu posmatranog perioda, od 1956—1960. god.:

Djelatnost	Godina	službenici sa stručnog spremom					
		visoka i viša		srednja		niža	
		%	indeks	%	indeks	%	indeks
Privreda	1956	19,8	100	49,6	100	30,6	100
	1960	24,2	122	45,5	92	30,3	99
Industrija	1956	22,5	100	51,2	100	26,3	100
	1960	25,7	114	50,9	99	23,4	89
Poljoprivreda	1956	9,9	100	38,3	100	51,8	100
	1960	12,1	122	35,2	92	52,7	102

Na ovom mjestu želi se skrenuti pažnja samo na neke tendencije, obzirom na to da će o strukturi službeničkog osoblja zaposlenog u poljoprivredi biti više govora u narednom poglavlju ovog članka.

Iz navedenih podataka, prije svega, je vidljivo da je postotak službenika sa visokom i višom, te sa srednjom stručnom spremom u posmatranom periodu bio najniži u poljoprivredi. Istovremeno poljoprivreda je bila zastupljena s najvišim postotkom službenika sa nižom stručnom spremom. Ako se uporedi stanje iz 1956. sa onim u 1960. godini, pokazuje se da nije došlo do nikakvih značajnijih promjena u odnosu na položaj poljoprivrede prema industriji i privredi ukupno. Drugim riječima, nema pojave bržeg porasta postotka službenika sa visokom i višom te sa srednjom stručnom spremom u poljoprivredi, prema službenicima tih sprema u privredi i posebno u industriji (kao što je to slučaj sa kvalificiranim i polukvalificiranim radnicima). To je u stvari znak zaostajanja poljoprivrede tj. njenog zadržavanja u nepovoljnom položaju.

2. KRETANJE ZAPOSLENOSTI I STRUKTURE RADNE SNAGE NA DRUŠTVENOM SEKTORU POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Kretanje zaposlenosti i promjene u strukturi radne snage dosad su bili razmatrani na bazi uporednih statističkih podataka za poljoprivredu, industriju i privredu ukupno, s ciljem da se pruži makar i letimičan uvid u neke osnovne tendencije koje su, sa stanovišta posmatrane pojave, karakteristične upravo za poljoprivredu. Naredna razmatranja treba da pruže grubu sliku tih kretanja na području poljoprivrednih dobara i općih poljoprivrednih zadruga u SRH, kao najznačajnijih predstavnika proizvodnje društvenog sektora.

Podaci o kretanju broja radnika i službenika na poljoprivrednim dobrima i općim poljoprivrednim zadrugama za period od 1954—1961. pokazuju gotovo jednaki brojevi porast u obje grupe zanimanja (indeks za radnike = 140, za službenike = 139). Međutim, slika postaje drugačija ako se podaci za poljoprivredna dobra i opće poljoprivredne zadruge posmatraju odvojeno. U navedenom razdoblju, naime, broj radnika na poljoprivrednim dobrima povećao se za 41%, dok se broj službenika čak udvostručio. Najveći godišnji porast kod radnika zabilježen je 1959. a kod službenika 1961. godine. Zanimljivo je pritom spomenuti da sve do 1959. godine broj radnika, jednako kao i broj službenika, nije dosegao stanje iz 1954. godine, niti se je kroz to vrijeme znatnije mijenjao. Do naglog brojčanog porasta obiju grupa dolazi od 1959. g. pa nadalje.

U općim poljoprivrednim zadrugama zabilježen je u istom razdoblju (1954—1961) veći porast broja radnika (indeks = 139), nego službenika (indeks = 119). Ovdje je, za razliku od situacije na poljoprivrednim dobrima, od 1959. god. došlo do naglog smanjenja broja radnika (za 24%) i, još više broja službenika (za oko 46%). Ima razloga za pretpostavku da je većina ovih lica, koja su napustila OP zadruge, u međuvremenu našla nova zaposlenja na poljoprivrednim dobrima.

Sumarni podaci (za poljoprivredna dobra i OP zadruge, posmatrane zajedno) o kretanju ukupnog broja zaposlenih, kao i broja radnika i službenika posebno, ukazuju na tendenciju opadajućeg rasta. Ako se spomenuta

tendencija pokušaja dovesti u vezu sa podatkom o bržem povećavanju sredstava za rad, osobito mehanizacije, i povećanje zemljišnih kapaciteta nije neosnovan zaključak da ona u sebi krije podizanje proizvodnosti rada. Na takav zaključak upućuju i slijedeći pokazatelji, prema podacima jedne ankete Udruženja poljoprivrednih dobara Hrvatske:

Godina	1955	1956	1957	1958	1959
broj ukupno zaposlenih	100	92	100	96	118
povećanje oranica i vrtova	100	102	104	198	117
povećanje traktorske vučne snage	100	124	175	219	249
vrijednost proizvodnje u žitnim jedinicama	100	87	122	126	191

Razmotrimo sada ukratko neke tendencije koje su se javile u kretanjima broja zaposlenih stalnih i sezonskih radnika, te službenika sa i bez stručne spreme. Što se tiče broja stalnih radnika zaposlenih na poljoprivrednim dobrima, taj se broj u razdoblju od 1954—1961. skoro udvostručio (indeks 189), pokazujući tendenciju stalno rastućeg porasta, dok se ukupan broj sezonskih radnika smanjio za 20% (indeks 80), sa tendencijom, naročito od 1957. g., stalno rastućeg pada.

Spomenute tendencije postaju uočljive upoređenjem broja sezonskih radnika na 100 stalnih radnika:

godina	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
broj sezonskih na 100 stalnih radnika	78	85	74	95	87	51	50	35

Ovo su svakako pozitivna kretanja, pa njihove uzroke vjerojatno treba tražiti u povećanju kapaciteta u stočarskoj proizvodnji, tako i u modernizaciji sredstava za rad, budući da oba faktora zahtijevaju u prvom redu stalnu i koliko toliko kvalificiranu radnu snagu.

Kretanje broja stalnih i sezonskih radnika zaposlenih u općim poljoprivrednim zadrugama pruža drugačiju sliku. Prije svega, broj sezonskih radnika ovdje je u porastu (indeks 149) koji je čak i veći od porasta broja stalnih radnika (indeks 137). Ovo povećanje broja sezonskih radnika za skoro 50% u odnosu na početnu 1954. godinu (uprkos činjenici da je njihov broj u zadnje tri godine posmatranog perioda bio u opadanju) ukazuje, između ostalog, na nedovoljnu opremljenost zadrughnih organizacija sredstvima za rad, kao i na postojeće slabosti u organizaciji rada i tehnološkom procesu proizvodnje.

U posmatranju kretanja broja službenika na poljoprivrednim dobrima (kako onih sa stručnom spremom, tako i onih bez te spreme), jasno se mogu uočiti dva međusobno različita razdoblja u pogledu karaktera i pravca tih kretanja: razdoblje od 1954—1958. i od 1958—1961.

U prvom razdoblju broj službenika sa stručnom spremom bio je, nakon povećanja u 1955. godini, u opadanju, da bi od 1958. godine počeo da raste. Označimo li stoga 1955. godinu sa indeksom 100, dobit ćemo slijedeću sliku:

godina	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
broj službenika sa stručnom spremom	596	539	447	470	582	726	894
indeks	100	91	75	79	97	122	150

Kod službenika bez stručne spreme zapaža se značajan pad u 1955. godini (sa indeksom 74, u odnosu na početnu 1954. g.), da bi iza toga uslijedio konstantan porast u svim narednim godinama posmatranog perioda, tako da se u 1958. g. dostiže početno stanje iz 1954. g., i dalje nastavlja porast koji je u 1961. g. dosegao indeks 192 (prema indeksu 220 za službenike sa stručnom spremom). Ako se, međutim, i ovdje uzme 1955. g. kao početna, sa indeksom 100, slika će biti slijedeća:

godina	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
broj službenika bez stručne spreme	699	714	744	862	1195	1243	1805
indeks	100	102	117	124	170	178	258

U općim poljoprivrednim zadrugama tendencije su drugačije. Ovdje, naime, možemo pratiti konstantan i intenzivan porast broja službenika sa stručnom spremom od 1954—1961. god.

godina	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
indeks povećanja	100	216	344	495	599	581	743	632

Taj broj se u zadnjoj godini posmatranog perioda više nego ušestorostručio u odnosu na 1954. g. kao početnu. Ovako veliko povećanje broja službenika sa stručnom spremom u OP zadrugama objašnjava se njihovom malom brojčanom zastupljenošću u početnoj godini (svega 141 službenik u 1945. g.). S druge strane sigurno je da ni to povećanje nije uspjelo da zadovolji potrebe za službenicima sa stručnom spremom, niti da osigura njihov povoljan brojčani odnos prema pomoćnim službenicima tj. onima bez stručne spreme.

Broj pomoćnih službenika zaposlenih u OP zadrugama bio je na kraju posmatranog perioda jednak onom na početku tog perioda. Godišnja kretanja pokazuju pad u 1955. godini i nakon toga stalni porast do 1960, sa kojom broj ovih službenika počinje opadati, da bi se u 1961. vratio na početno stanje iz 1954. godine (indeks 101).

Ova tendencija zadržavanja na istom nivou broja pomoćnih službenika, svakako se povoljno odrazila na kretanje ukupne strukture službenika u OP zadrugama, s obzirom na to da je u isto vrijeme zabilježen stalan godišnji kao i ukupan porast broja službenika sa stručnom spremom. Pa ipak, ta je

struktura znatno nepovoljnija od strukture službenika na poljoprivrednim dobrima, što potvrđuju uporedni podaci o kretanju postotka pomoćnih službenika na poljoprivrednim dobrima i u OPZ:

godina	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
% pomoćnih službenika u OP zadrugama	96,6	91,1	92,2	89,5	88,4	89,5	85,8	81,8
% pomoćnih službenika na poljopr. dobrima	69,9	54,0	57,0	62,4	64,7	67,3	63,1	66,9

Ako se, međutim, podaci o kretanju broja službenika prikažu sumarno za oba tipa organizacija, dobiva se slijedeća pozitivna tendencija za socijalistički sektor u cjelini:

godina	službenici sa stručnom spremom			pomoćni službenici		
	broj	indeks	%	broj	indeks	%
1954	547	100	10,2	4897	100	89,8
1961	1786	327	23,4	5808	119	76,6

Pokazuje se, naime, da se u ovom sektoru broj službenika sa stručnom spremom skoro za tri puta više povećao u odnosu na povećanje broja pomoćnih službenika. Istovremeno se smanjilo i procentualno učešće pomoćnih službenika od 89,8 na 76,6%. Do istog zaključka dolazimo ako uporedimo broj pomoćnih službenika na 100 službenika sa stručnom spremom na početku i na kraju posmatranog perioda: u 1954. g. otpadalo je na 100 službenika sa stručnom spremom 850 pomoćnih službenika, a u 1961. svega 325.

Dosadašnji prikaz kretanja službenika sa stručnom spremom nije vodio računa o razlikama prema pojedinim strukama i odgovarajućoj školskoj spremi. Uvođenje ovih dvaju kriterija može, međutim, da osvijetli izvjesne značajne aspekte i tendencije tog kretanja, pa će biti korisno da se daljnja razmatranja usmjere u tom pravcu.

Pogledajmo, prije svega, kako se je kroz posmatrano razdoblje kretao ukupan broj poljoprivrednih stručnjaka i njihova kvalifikacijska struktura. Na poljoprivrednim dobrima broj poljoprivrednih stručnjaka se više nego udvostručio (indeks 212), dok se u OP zadrugama njihov broj povećao za pet i po puta (indeks 556). U 1954. godini bilo je na poljoprivrednim dobrima zaposleno za 3,4 puta više tih stručnjaka nego u OP zadrugama, dok ih je u 1961. bilo više za svega 1,6 puta. Nadalje, dok je za poljoprivredna dobra bila karakteristična tendencija neravnomjernog kretanja broja tih stručnjaka — izražena u rastućim i padajućim pomacima za pojedine godine, — dotle je u zadrugama njihov broj bio, iz godine u godinu, u stalnom porastu, izuzev pada u 1961. godini (kojeg je moguće objasniti reorganizacijama i ukidanjem velikog broja zadrughnih ekonomija, u sklopu integracionih kretanja).

Podaci o kretanju poljoprivrednih stručnjaka prema školskoj spremi pokazuju neznatne razlike u veličini porasta broja stručnjaka sa srednjoškolskom (indeks 214) i onih sa fakultetskom spremom (214). Naprotiv, u zadru-

gama je taj porast bio značajno veći kod poljoprivrednih tehničara (indeks 599) nego kod agronoma (378).

I ovog puta se na poljoprivrednim dobrima pokazuje tendencija neravnomjernog kretanja broja stručnjaka — agronoma i tehničara:

godina	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
agronomi	100	105	107	99	100	130	145	209
poljoprivr. tehničari	100	180	143	116	136	158	203	214

U poljoprivrednim zadrugama kretanje je mnogo ravnomjernije i pokazuje, osim u zadnje dvije godine, stalan apsolutni porast broja stručnjaka obiju kategorija.

Procentualno učešće svake od dviju kategorija poljoprivrednih stručnjaka pruža uvid u kretanje njihove kvalifikacijske strukture:

godina	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
agronomi	37,8	26,1	31,4	34,2	30,9	32,3	30,4	37,3
tehničari	62,2	73,9	68,6	65,8	69,1	66,7	69,6	62,7
agronomi	19,4	17,2	16,0	11,5	10,3	12,9	10,7	13,2
tehničari	80,6	82,8	84,0	88,5	89,7	87,3	89,3	86,8

Podaci pokazuju, da nije došlo do nikakvih značajnijih promjena u kvalifikacijskoj strukturi stručnjaka zaposlenih na poljoprivrednim dobrima, što je naročito vidljivo ako se upoređi stanje na početku i na kraju posmatranog razdoblja. Nasuprot tome, nepovoljna kvalifikacijska struktura stručnjaka zaposlenih u zadrugama ne samo da se kroz razdoblje od 8 godina nije popravila, nego se još i pogoršala (ionako mali procenat fakultetski obrazovanih stručnjaka smanjio se od 19,4 na 13,2%).

Što se tiče preostalog dijela službeničkih kadrova prema pojedinim strukama i školskoj spremi (veterinarski stručnjaci, ekonomisti, direktori odnosno upravitelji, i dr.), ograničeni prostor ne dozvoljava da se u okvirima ovog prikaza ulazi u bilo kakva detaljnija razmatranja, premda su postojeći raspoloživi podaci o njihovom sastavu i tendencijama kretanja također zanimljivi i informativni. Umjesto toga iznosimo jedan statički presjek stanja svih službeničkih kadrova prema strukama, školskim kvalifikacijama i rukovodnom položaju, i to za 1960. godinu. Podaci su uzeti iz jedne opsežne ankete koju je u 1961. godini organizirao Glavni zadrugni savez sa Poljoprivredno-šumarskom komorom:

Iz podataka koje sadrži navedena tabela proizlazi da je na poljoprivrednim dobrima kadar službenika, i to bez obzira na struku, u pogledu stručne spreme odnosno školskih kvalifikacija na značajno višem nivou prema istim kadrovima u općim poljoprivrednim zadrugama. Nadalje, poljoprivredna dobra su u daleko povoljnijem položaju i u pogledu rukovodećeg kadra (direktori i upravitelji), obzirom na to da 85,2% lica iz ove skupine posjeduju srednju i visoku školsku spremu, za razliku od situacije u poljoprivrednim zadrugama gdje je taj postotak iznosio tek 37,3. Drugim riječima, 65,7% direktora odnosno upravitelja u poljoprivrednim zadrugama imalo

je u 1960. godini ili samo završenu 8-godišnju školu (22,9%), ili su, štaviše, bili bez završene 8-godišnje škole (42,8%), dok je njihov postotak na poljoprivrednim dobrima iznosio 14,8. Spomenimo, najzad, i podatak da je u pogledu školskih kvalifikacija najnepovoljnija situacija u ekonomsko-komercijalnim strukama (komercijalisti i knjigovođe), kako u zadrugama tako i kod poljoprivrednih dobara.

Kvalifikacijska struktura službeničkih kadrova u 1960. g.

Struke i školska sprema	O P zadruge	Polj. dobra
Polj. stručnjaci:	410 ili 8,47%	500 ili 31,82%
sa fakultetom	58 (14,1%)	168 (33,6%)
sa sred. polj. školom	308 (75,2%)	332 (66,4%)
sa nižom polj. školom	44 (10,7%)	—
Veterinari:	9 ili 0,18%	59 ili 3,78%
sa fakultetom	4 (44,4%)	50 (84,7%)
sa sred. vet. školom	5 (55,6%)	9 (15,3%)
Komercijalisti:	448 ili 9,25%	190 ili 12,09%
sa fakultetom	6 (1,3%)	22 (11,6%)
sa srednjom školom	102 (22,8%)	75 (39,5%)
sa 8-god. školom	152 (33,9%)	88 (46,3%)
bez 8-god. škole	188 (42,0%)	5 (2,6%)
Knjigovođe:	2812 ili 58,11%	721 ili 45,89%
sa fakultetom	6 (0,2%)	7 (1,0%)
sa srednjom školom	423 (15,1%)	262 (36,3%)
sa 8-god. školom	1316 (46,8%)	401 (55,6%)
bez 8-god. škole	1067 (37,9%)	51 (7,1%)
Direktori — upravitelji:	1160 ili 23,97%	101 ili 6,42%
sa fakultetom	20 (1,7%)	39 (38,7%)
sa srednjom školom	378 (32,6%)	47 (46,5%)
sa 8-god. školom	265 (22,9%)	11 (10,9%)
bez 8-god. škole	497 (42,8%)	4 (3,9%)

Iako se svi gore navedeni podaci odnose na stanje unatrag tri godine, oni nesumnjivo upućuju na to, da predstoje još veliki naponi i da je potrebna čvršća i određenija orijentacija u politici kadrova, kako bi se kvalifikacijska struktura službenika svih struka podigla na zadovoljavajući nivo.

U prvom poglavlju ovog članka prikazano je kretanje broja radnika prema kvalifikacijama i neke promjene u njihovoj kvalifikacijskoj strukturi. Također je već bilo govora o odnosima između stalnih i sezonskih radnika i o njihovom brojčanom kretanju kroz period od 8 godina. Budući da zvanična statistika ne pruža mogućnosti izvođenja vremenskih serija, koje bi omogućile uvid u dinamiku kretanja poljoprivrednih radnika po pojedinim strukama, naša razmatranja završit ćemo kratkim osvrtom na strukturu poljoprivrednih radnika po strukama i prema stepenu kvalifikacije unutar pojedinih struka, pri čemu će se koristiti podaci jedne ankete, provedene

od strane Glavnog zadružnog saveza i Poljoprivredno-šumarske komore Hrvatske u 1961. godini.

Rezultati spomenute ankete pružaju obavještenja o stanju radnika po strukama i kvalifikacijama na poljoprivrednim dobrima i OP zadrugama, na dan 31. 12. 1960. godine. Pojedine struke stalno zaposlenih radnika bile su zastupljene kako slijedi:

traktoristi	ratari	stočari	voćari- vinograd.	prerada	skladištari	ostale djelatnosti
16,6%	24,2%	14,5%	4,3%	9,0%	4,9%	26,5%

Upada u oči podatak o relativno visokom učešću ratara u ukupnoj strukturi, posebno, u odnosu na traktoriste, s obzirom na to da se radi o proizvodnoj grani u kojoj su mogućnosti unošenja mehanizacije najveće. Sigurno je, naime, da bi u uslovima potpunije mehanizacije postotak ratara, a također i stočara, trebao biti niži u odnosu na postotak traktorista. S druge strane, u stočarstvu bi trebalo da bude zaposleno više radnika nego u ratarstvu, s obzirom na različite mogućnosti mehanizacije ovih dviju proizvodnih grana (razloge da je situacija upravo obrnuta treba, između ostalog, tražiti u relativnoj nerazvijenosti stočarstva na društvenom sektoru proizvodnje). Podaci nadalje pokazuju i relativno visoko učešće radnika »ostalih djelatnosti« (uglavnom neproizvodnih odnosno uslužnih) u ukupnom sastavu zaposlenih radnika.

Unošenjem obilježja kvalifikacije dobiva se slijedeća slika:

	traktori- risti	ratari	stočari	voćari- vinogr.	prerada	skladi- štari	ostale djelatno- sti
sa kvalifikacijom	27,4%	15,8%	10,1%	4,0%	8,1%	4,1%	30,5%
bez kvalifikacije	3,9%	34,0%	19,8%	4,7%	9,9%	5,7%	22,0%

Zanimljivo je da najviše radnika sa kvalifikacijom otpada na pomoćne, neproizvodne djelatnosti (30,5%), dok ih je u proizvodnom procesu zaposleno tek nešto preko polovice (traktoristi, ratari, stočari i voćari-vinogradari). Još je zanimljiviji podatak da dvije najvažnije proizvodne grane u poljoprivredi zapošljavaju u društvenom sektoru 53,8% nekvalificirane radne snage (ratari i stočari). Sigurno je, doduše, da tako visok postotak nekvalificiranih radnika u ovim dvjema granama proizlazi i iz obima u kojim one učestvuju u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji; međutim, to je samo razlog više da se energičnije i brže pristupi poboljšanju kvalifikacijske strukture u tim granama.

Nepovoljan odnos između struka koje direktno učestvuju u proizvodnji i pomoćnih djelatnosti pokazuje se još izrazitijim ako se posmatra prema pojedinim stepenima kvalifikacije:

stepeni kvalifikacije	traktori- risti	ratari	stočari	voćari- vinogr.	prerada	skladi- štari	ostale djelatno- sti
VKV	15,1%	7,9%	2,7%	3,7%	25,6%	0,8%	44,2%
KV	31,1%	7,3%	5,6%	3,2%	10,6%	3,4%	38,8%
PKV	25,8%	22,7%	14,0%	4,1%	4,9%	5,0%	23,5%

Nije, naime, teško uočiti da procentualno učešće »proizvodnih« struka unutar svake od kvalifikacijskih skupina poljoprivrednih radnika raste ukoliko se ide od više prema nižoj kvalifikaciji, i, obrnuto, raste kod pomoćnih — neproizvodnih djelatnosti. Tako, na primjer, od ukupnog broja visokokvalificiranih radnika 24,90% otpada na traktoriste, ratare, stočare i voćare-vinogradare, uzete zajedno, dok na preostale djelatnosti (čija se važnost, istina, ne smije potcjenjivati) otpada 70,60%. Nasuprot tome, u ukupnom broju polukvalificiranih radnika, zaposlenih u društvenom sektoru, »proizvodne struke« participiraju sa 66,60%, a pomoćne sa 33,40%.

Posmatranje kvalifikacijske strukture unutar pojedinih struka pruža još nepovoljniju sliku. Spomenimo, radi ilustracije, samo jedan podatak za grupu traktorista: u momentu ispitivanja, dakle na izmaku 1960. godine, bilo je svega 2,80% traktorista sa visokom kvalifikacijom, prema 580% polukvalificiranih, odnosno bez ikakve kvalifikacije. Izlazi, dakle, da je unazad tri godine suvremenim i ujedno najskupljim sredstvima za rad rukovalo još uvijek preko polovice zaposlenih traktorista, čije je stručno znanje bilo na najnižem nivou. Kod ratara situacija je u to vrijeme bila još gora, slično kao i kod stočara i voćara, dok su najpovoljniju strukturu imali radnici pre-
rade i struke obuhvaćene ostalim djelatnostima.

Među tendencijama koje proizlaze iz navedenih strukturalnih odnosa, posebnu pažnju zaslužuje ona koja pokazuje da među kvalificiranim radnicima, zaposlenim u društvenom sektoru proizvodnje u poljoprivredi, i to bez obzira na struku odnosno vrstu djelatnosti, neznan broj ima najvišu kvalifikaciju, dok, s druge strane, postotak kvalificiranih radnika u najviše slučajeva prelazi postotak nekvalificiranih. Ovakvo stanje (a i neki drugi podaci koji se odnose na kretanje strukture poljoprivrednih radnika) upućuje na pretpostavku da radnici sa visokom kvalifikacijom pokazuju najjače izraženu tendenciju za napuštanjem zaposlenja najprije u direktnoj poljoprivrednoj proizvodnji, prelazeći u pomoćne djelatnosti, a zatim da definitivno napuštaju poljoprivredu tražeći zaposlenje u drugim granama privredne djelatnosti. Bilo bi svakako veoma zanimljivo pristupiti ovoj pojavi iz jednog šireg, sociološkog aspekta i ispitati pravac i obim horizontalne i vertikalne profesionalne pokretljivosti ove, kao i drugih kategorija u kvalifikacijskoj strukturi poljoprivrednih radnika. Činjenica, da glavni teret neposredne poljoprivredne proizvodnje nose polukvalificirani radnici i radnici bez kvalifikacija na sugestivan način govori o neatraktivnosti poljoprivrede kao privredne grane za radnu snagu sa višim stepenima kvalifikacija, osobito kad je riječ o neposrednim proizvodnim aktivnostima. Među osnovnim činiocima, koji stoje u pozadini ove pojave, nesumnjivo je da problem materijalne stimulacije kao i opći nivo društvenog standarda u poljoprivredi dolaze na prvo mjesto. No, to su pitanja koja izlaze iz okvira ovog prikaza.

Summary

DYNAMICS OF EMPLOYMENT AND CHANGES OF QUALIFICATION STRUCTURE OF WORKERS AND EMPLOYEES IN THE SOCIAL SECTOR OF AGRICULTURE IN SR CROATIA

In the introductory part of this article the author points out the significance and the practical value of studying the structure and the mobility of labour force and professional cadre as one of essential elements of the tempo production and raising of the productivity of labour in agriculture. It is necessary, the author says, to study this subject not only from the functional and technical but also from the wider sociological standpoint.

The content of this article represents actually the detailed review of the dynamics of employment and changes in qualification structure of workers and employees in the social sector of agriculture in SR Croatia for the period 1952—1962., given in a more or less statistical form, aiming at contributing to the sounder comprehension of main tendencies and trends of the investigated subject and at giving the documentary base for the eventual deeper sociological study of the personal factor of productive forces in social agriculture.

The article is divided into two chapters: 1) The global view on mobility of the employed and their qualification structure in the economy as a whole, industry and agriculture and 2) Dynamics of employment and structure of labour force in the social sector of agricultural production.

РЕЗЮМЕ

ДВИЖЕНИЕ ЗАНЯТОСТИ И ПЕРЕМЕНЫ В КВАЛИФИЦИРУЮЩЕЙ СТРУКТУРЕ РАБОЧИХ И СЛУЖАЩИХ В ОБЩЕСТВЕННОМ СЕКТОРЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В СР ХОРВАТИИ

В вступительной части этой статьи автор подчеркивает значение и практическую стоимость изучения структуры и переменчивости рабочей силы и специальных кадров, как одного из главных показателей движения промышленности и увеличения производительности труда в области сельского хозяйства. Надо отметить, заключает автор, что такие исследования, но и с гораздо шире социологической позиции.

Резюме этой статьи является обзором движения занятости и перемен в квалифицирующей структуре рабочих и служащих в общественном секторе сельского хозяйства СР Хорватии в периоде с 1952 по 1962 год, а представлен в основном статистическим способом в цели содействия для основной тенденции и динамики исследуемого явления, а так же в смысле обеспечения основной документации для эвентуальных глубжих социологических исследований персонального элемента производительных сил общественного сельского хозяйства.

Статья состоит из двух глав: 1) Совокупный обзор движения числа списочных рабочих и их квалификационной структуры в хозяйстве, промышленности и сельском хозяйстве, 2) Движение санятости и структуры рабочей силы в общественном секторе сельскохозяйственного производства.